

University of Groningen

Maria Louise in het Nederlandse nieuws (1709-1765)

Koopmans, Joop W.

Published in:
It Beaken. Tydskrift fan de Fryske Akademy

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
2015

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):
Koopmans, J. W. (2015). Maria Louise in het Nederlandse nieuws (1709-1765). *It Beaken. Tydskrift fan de Fryske Akademy*, 77(3/4), 139-164.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Maria Louise in het Nederlandse nieuws (1709-1765)

Joop W. Koopmans

Gearfetting

Dit artikel giet oer it omtinken dat printe boarnen yn 'e Republyk jûn hawwe oan Maria Louise fan Hessen-Kassel ('Marijke Muoi') sûnt har houlik mei steedhâlder Johan Willem Friso yn 1709 oant har ferstjerren yn 1765. Trochdat har man yn 1711 ferûngelokke en dochs noch postúm in manlike opfolger krige, wie sy regintesse fan Willem (IV) Karel Hindrik Friso oant dy al syn steedhâlderskippen oppakke koe. Konkludearre wurdt, dat de kranten, dy't oant 1743 yn 'e Republyk inkeld yn it steedhâlderleaze Hollân ferskynden, net folle berjochten oer Maria Louise publisearre hawwe. It lytse bytsje oandacht foar har as persoan hie benammen te krijen mei har famyljesaken en reizen tusken har residinsjes. Oer it bestjoerswurk fan 'e regintesse waarden de krantelêzers net folle gewaar. It byld dat lykwols fan Maria Louise troch de parse nei ferrin fan tiid delset waard, wie dat fan in foarbyldige widdo, mem en beppe. Se koe alhielendal gjin kwea mear dwaan nei't Willem IV yn 1747 steedhâlder yn alle Nederlânske gewesten waard. Maria Louise har twadde Fryske regintskip yn 'e perioade 1759-1765, doe foar har beppesizzer Willem Batavus, betsjutte in fierdere fuortsterking fan har posityf imago. Nei har dea waard Maria Louise bejubele yn 'e kranten, dy't ûnderwilens ek yn Grins en Ljouwert publisearre waarden. De toansetting fan 'e berjochten wie ferlykber mei dy fan 'e ferhearlikjende lykredes dy't yn 1765 útsprutsen waarden. Wol moat opmurken wurde, dat it doetiidske genderperspektyf yn 'e beoardieling fan 'e prinsesse knap trochwurke.

Inleiding

Maria Louise van Hessen-Kassel is een van de vroegmoderne vorstinnen die als regentes politieke macht uitoefenden. Door het onverwachte overlijden van haar echtgenoot Johan Willem Friso in 1711, met alleen een postume erfopvolger in de wieg, kreeg zij stadhouderlijke taken toebedeeld. In normale omstandigheden zouden deze niet voor haar zijn weggelegd. Haar macht en invloed bleven echter bescheiden, want ze was slechts regentes in enkele gewesten van de Republiek. Ze verving ook niet het soevereine gezag van de gewestelijke staten. Daar komt bij dat het machtige Holland, dat in die tijd stadhouderloos was, haar dynastie op afstand hield. We kunnen Maria Louise dan ook moeilijk spiegelen aan bijvoorbeeld Catharina de Medici, die tijdens de zestiende eeuw voor

minderjarige koningen in Frankrijk optrad.¹ Toch valt te verwachten dat er in de Republiek publicitaire belangstelling voor de prinses uit Kassel was, al vanaf haar huwelijk in 1709 en zeker na de dood van haar man toen zij aan het hoofd van het Huis Nassau-Dietz kwam te staan. Haar tak zag bovendien een groot deel van de erfenis van Oranje-Nassau tegemoet. Zo werd Maria Louise het aanspreekpunt van de belangrijkste familie in het land, die streefde naar meer stadhouderschappen en uiteindelijk alle ontving.²

Dit artikel gaat over de aandacht die Nederlandse gedrukte nieuwsmedia hebben geschonken aan Maria Louise in de periode 1709-1765. Het draagt bij aan onderzoek naar de invloed van media op politieke dynastieën en publieke opinievorming, in dit geval de Oranje-Nassaus die onlosmakelijk verbonden zijn aan het fenomeen orangisme.³ De centrale vraag is hoe Maria Louises beeldvorming in de Nederlandse nieuwsmedia van haar tijd valt te duiden. Hierbij zal rekening worden gehouden met het genderperspectief.⁴ Maria Louise functioneerde politiek-staatkundig gezien in een mannenwereld en oefende bestuurstaken uit die in haar tijd tot het mannelijke domein behoorden. Het is daarom intrigerend de vraag te stellen of dit doorwerkte in de beeldvorming. Aangezien er vooral publiciteit te verwachten valt in opvallende levensjaren vanwege familiale en politiek-staatkundige gebeurtenissen, wordt op deze momenten de nadruk gelegd. De vraag welk karakter het nieuws over Maria Louise in tussenliggende perioden had, komt echter ook bod. Qua media gaat het vooral om beschikbare gedrukte kranten en periodieke nieuws-

-
- 1 Over regentessen bijv. hoofdstuk 11 'Female Rulers and their Consorts' in: A. Blok, *Honour and Violence* (Cambridge 2001), pp. 210-231 en diverse hoofdstukken in O.S. Opfell, *Queens, Empresses, Grand Duchesses and Regents. Women Rulers of Europe, A.D. 1328-1989* (Jefferson, NC en Londen 1989).
 - 2 G.J. Schutte, 'Maria Louise van Hessen-Kassel, in: idem, *Oranje in de achttiende eeuw* (Amsterdam 1999), pp. 22-32; F.J.A. Jagtenberg, *Marijke Meu 1688-1765* (Amsterdam 1994); P. Baumgart, 'König Friedrich I. von Preußen und die Oranische Erbschaft' in: Friedrich Jürgensmeier ed., *Nassau-Diez und die Niederlande. Dynastie und Oranierstadt Diez in der Neuzeit* (Wiesbaden 2012), pp. 134-151; M. Bruggeman, *Nassau en de macht van Oranje. De strijd van de Friese Nassaus voor erkenning van hun rechten, 1702-1747* (Hilversum 2007); A. Peele, *Een uitzonderlijke erfgenaam. De verdeling van de nalatenschap van Koning-Stadhouder Willem III en een consequentie daarvan. Pruisisch heerlijk gezag in Hooge en Lage Zwaluwe, 1702-1755* (Hilversum 2013).
 - 3 Hierover bijv. de bundel van H. te Velde en D. Haks ed., *Oranje onder. Populair oranje van Willem van Oranje tot nu* (Amsterdam 2014).
 - 4 Hierover bijv. K. Crawford, *Perilous Performances. Gender and Regency in Early Modern France* (Cambridge, Ma en Londen 2004); J. Boydston, 'Gender as a Question of Historical Analysis', *Gender & History* 20/3 (2008), pp. 558-583.

uitgaven.⁵ Daarnaast passeren ter verruiming van de context enkele prenten en pamfletten de revue, waaronder gedichten en lijkpredikaties die na de begrafenis van Maria Louise in juni 1765 zijn verschenen.⁶ Bij een analyse van nieuws over Maria Louise is het van belang de kenmerken van de achttiende-eeuwse pers in het achterhoofd te houden. Ten eerste hadden de meeste kranten slechts enkele pagina's per aflevering. Daarop werden zoveel mogelijk verschillende berichten geplaatst, doorgaans zonder commentaar of nadere toelichting. Dit verklaart de beknoptheid in de berichtgeving, ook die over de prinses. Verder is het van belang op te merken dat buitenlands nieuws in de kranten domineerde en berichtgeving over binnenlandse politiek gevoelig lag. Dit betekent dat we geen verslagen over beraadslagingen van Maria Louise hoeven te verwachten, hooguit een enkel gerucht daarover. Ten derde verschenen in de eerste decennia van de achttiende eeuw in de Republiek alleen kranten in het gewest Holland en de stad Utrecht.⁷ Deze namen slechts mondjesmaat berichten uit en over de noordelijke gewesten op. Zo vertaalden bezoeken van de prinses aan Den Haag zich stevast in nieuwsberichten, maar over haar activiteiten in Leeuwarden is aanvankelijk amper een woord te vinden. Rond het midden van de achttiende eeuw nam niettemin het aanbod van Nederlandse nieuwsmedia geografisch gezien toe, met als resultaat een breder zicht op wat er in het land gebeurde. Zo ging in Maria's kerngewest in 1752 de *Leeuwarder Courant* van start.⁸ Dit was logischerwijs de krant die als eerste en tegelijk ook de meeste aandacht schonk aan het overlijden en de begrafenis van de prinses in Leeuwarden.

Een nieuwe prinses in het vizier

Lezers van Nederlandse nieuwsbronnen rond 1700 waren bekend met het Huis Hessen-Kassel. Hierin stonden regelmatig berichten over Maria

5 Dit artikel is qua kranten vooral gebaseerd op de collectie die digitaal raadpleegbaar is via www.delpher.nl. Hoewel deze verzameling verre van compleet is, bevat zij voldoende materiaal voor het hier gestelde doel. In dit artikel aangehaalde edities van de *Amsterdamse Courant* en de *Utrechtse Courant* die niet in Delpher zijn opgenomen, zijn geraadpleegd in resp. Stadsarchief Amsterdam en Het Utrechts Archief.

6 Voor pamfletten is vooral de site The Early Modern Pamphlet Online (TEMPO; <http://tempo.idcpublishers.info/search.php>) geraadpleegd.

7 M. Schneider m.m.v. J. Hemels, *De Nederlandse krant 1618-1978. Van 'nieuwstydinghe' tot dagblad* (4e herz. druk; Baarn 1979), pp. 46-54. In Utrecht verscheen geen krant tussen 1711 en 1743; van de oudste serie zijn weinig exemplaren beschikbaar.

8 M. Broersma, *Beschaafde vooruitgang. De wereld van de Leeuwarder Courant 1752-2002* (Leeuwarden/Ljouwert 2002), pp. 36-44. Al eerder, vanaf 1743, had Groningen zijn eigen krant.

Louises vader landgraaf Karel en haar oudere broers Frederik en Willem vanwege hun aandeel in de strijd tegen Frankrijk.⁹ De geboorte van Maria in 1688 en haar jeugd lijken niet nieuwswaardig te zijn geweest in de Republiek.¹⁰ Opvallend is desondanks de formulering in de *Oprechte Haerlemse Courant* van 9 juni 1689 dat de landgravin van Hessen-Kassel niet ‘van een Princes, maar van een Prins’ was bevallen. Aangezien er vóór Maria in het grote gezin van Karel en zijn echtgenote Maria Amalia van Koerland bijna alleen jongens waren geboren, is deze zinsnede mogelijk een indirecte verwijzing naar Maria Louises geboorte in het voorgaande jaar.¹¹

Pas door haar verloving en huwelijk met Johan Willem Friso in achtereenvolgens 1708 en 1709 kwam Maria Louise in het vizier van de Nederlandse media. Veel berichten leverde dit vooralsnog niet op. Bovendien ging het om indirecte berichtgeving, want de stadhouder was hierin de hoofdpersoon. Zo meldde de *Oprechte Haerlemse Courant* op 1 mei 1708 dat Johan Willem Friso uit Kassel naar Het Loo was gereisd, zonder overigens de lezers nader te informeren over het doel van zijn reis naar Hessen: zijn verloving op 18 april. Enkele weken later maakte dezelfde krant wel bekend dat zijn huwelijk met een prinses van Hessen-Kassel aanstaande was, via een bericht over de Staten-Generaal die de stadhouder hiermee schriftelijk hadden gefeliciteerd.¹²

Mede door de oorlogvoering liet het huwelijk nog meer dan een jaar op zich wachten. De Hollandse kranten waren niet meteen bekend met de uiteindelijke trouwdatum, 26 april 1709, anders dan de plaats die natuurlijk voor de hand lag. Zo meldde de *’s Gravenhaegse Courant* op 11 februari 1709 dat de erfprins van Hessen-Kassel – Maria’s oudste broer – spoedig van Brussel naar Kassel zou vertrekken om in maart getuige te kunnen zijn van het huwelijk van zijn zuster met de Friese stadhouder. Begin maart stond in de kranten dat de stadhouder via Arnhem en Leeuwarden naar Kassel zou reizen vanwege zijn te voltrekken huwelijk.¹³ De Haarlemmer corrigeerde dit bericht impliciet in haar editie van 13 april:

9 Bijv. *Amsterdamse Courant*, 9-10-1691, 13-9-1692, 14-10-1692, 8-6-1694, 7-3-1702; 24-3-1703, 19-4-1704; *Oprechte Haerlems(ch)e Courant*, 20-8-1697; 30-8-1698, 25-9-1700, 6-9-1708; 11-4-1709.

10 Lang niet alle afleveringen van de zeventiende-eeuwse kranten zijn bewaard gebleven. Hierdoor valt niet uit te sluiten dat er toch berichten over Maria’s geboorte in Nederlandse kranten hebben gestaan.

11 Het betrof Maria’s jongere broer Maximiliaan, geboren op 28 mei 1689. Maria Louise had één oudere zuster, Sophie Charlotte, geboren in 1678.

12 *Oprechte Haerlemse Courant*, 24-5-1708.

13 *Oprechte Leydse Courant*, 3-3-1709; *Oprechte Haerlemse Courant*, 4-3-1709.

volgens de post uit Leeuwarden van vier dagen tevoren was de prins op dat moment nog niet op weg naar Kassel. Op 15 april berichtte de *Op-regte Leydse Courant* dat de stadhouder vier dagen eerder naar Kassel zou zijn vertrokken, terwijl zijn moeder Henriëtte Amalia op weg was naar Diez. De Haarlemmer edities van 18 en 20 april bevestigden dit nieuws. De Franstalige *Gazette de Rotterdam* van 28 april meldde vervolgens dat Johan Willem Friso op 21 april in Kassel was gearriveerd. Op 30 april stond uiteindelijk het volgende summiere bericht onderaan in de *Op-rechte Haerlemse Courant*: 'Men meent, dat gister 't Huwelijck van den Prins van Nassau, Erf Stadhouder van Vriesland, te Cassel is voltrocken.' Uit de datum van het bericht, 29 april, blijkt dat de trouwdatum nog steeds onduidelijk was.¹⁴

De geringe belangstelling in de Hollandse pers voor het huwelijk valt mede te verklaren vanuit het gegeven dat de plechtigheden zich in Kassel hadden afgespeeld, dus buiten het zicht van nieuwsschrijvers in de Republiek. Toch is het vanuit hedendaags perspectief vreemd dat alleen de stadhouder in de berichtgeving werd genoemd. Dat gold ook voor de *Amsterdamse Courant* van 11 mei 1709 en de *Gazette de Rotterdam* van 13 mei 1709, waaruit blijkt dat de Staten-Generaal Johan Willem Friso hadden gelukgewenst met zijn huwelijk.¹⁵ De Haarlemse editie van twee dagen eerder was weinig uitgebreider over deze felicitatie, maar deze krant gaf tenminste aan dat het ging om een 'Princes van Hessen-Cassel'.

Het werd trouwe krantenlezers vervolgens weldra duidelijk dat de stadhouder al weer snel naar het front in de Zuidelijke Nederlanden moest.¹⁶ Zijn intocht met Maria Louise in Leeuwarden liet daardoor tot 2 januari 1710 op zich wachten. Hiervoor toonden de Hollandse media iets meer belangstelling dan voor het huwelijk. De *Oprechte Haerlemse Courant* kondigde dit evenement als volgt aan:

Leeuwaerden den 28 December. Voorlede dingsdag is de Prins van Nassau, onse Stadhouder, alhier gearriveert, tot verrichting van eenige Affaires. De Vorstinne desselfs Gemalin is op Oraigne-Wout gebleven. Haer Hoogheyd stont aldaer soo lang

14 Bijna hetzelfde bericht in *Amsterdamse Courant*, 30-4-1709.

15 De Franstalige kranten die in de Republiek werden uitgegeven, zijn verder buiten beschouwing gebleven. Een tweetal voorbeelden is echter opgenomen om aan te geven dat deze kranten ook hebben bijgedragen aan de verspreiding van Nederlands nieuws, zowel in het land zelf (onder Frans lezende groepen zoals gevluchte hugenoten en diplomaten) als in het buitenland waarheen deze kranten werden geëxporteerd.

16 Bijv. *Oprechte Haerlemse Courant*, 1-6-1709.

te blijven tot dat ingehaelt sal werden, 't geen op donderdag den 2 January staet te geschieden; en tot derselver Receptie werden soodanige Toerustingten gemaect, als noch oyt in Vrieslant is geschiet. De voornaemste Heeren zijn tot Oranienwout, om haer Hoogheyt te complimenteren; en de gemelte Prins gaet in 't eerst van d'aenkomende Weeck weder derwaerts.¹⁷

Op 4 januari 1710 kon de *Oprechte Leydse Courant* nog slechts vermelden dat de stadhouder zijn echtgenote uit Oranjewoud had opgehaald en de intrede van 'haer Hoogheden' stond te gebeuren. Maar op 7 januari wisten de Amsterdammer en de Haarlemmer te vertellen dat 'de Intrede van den Prins van Nassay, Erf-Stadhouder, en de Princes sijn Gemalin met groote Magnificentie (...) voorleden Donderdag was geschiet'.¹⁸ Kortom, Maria Louise stond als echtgenote van de stadhouder nu in de belangstelling van de nieuwsleveranciers, die ook notie namen van haar reizen en plaatsen waar zij zich bevond. Op 13 maart 1710 werd het prinselijk paar ook in Groningen met grote allure ingehaald. Hierover berichtte de *Amsterdamse Courant* vijf dagen later via een relatief gezien uitgebreid verslag.¹⁹ Over het spectaculaire verloop van de intredes in Leeuwarden en Groningen viel in het najaar van 1710 nog meer te lezen in de *Europische Mercurius*, een nieuwsperiodiek die elk halfjaar in Amsterdam verscheen. In beide steden was er veel militair vertoon geweest, met onder meer prachtig versierde paarden en ook vuurwerk. Groningen had bij het stadhouderlijk hof vijf piramides opgericht, met op een daarvan de Latijnse tekst 'Maria Louisa Palladis alumna principi marito non indigna feret' (in het verslag vertaald als: 'Maria Louiza dogter van Pallas zal den Prins hare man tot ere zyn').²⁰ Hoewel dochter van een van de voornaamste Griekse godinnen eervol klinkt, spreekt uit de rest van de tekst de conventie van de tijd wat betreft de positie van de vrouw ten opzichte van haar echtgenoot. De intredes van het jonge paar in 1710 leverden naast berichten in kranten en verslagen in de *Europische Mercurius* ook andere vormen van publiciteit op. Zo werden er pamfletten en gedichten gepubliceerd, bijvoor-

-
- 17 *Oprechte Haerlemse Courant*, 2-1-1710. Ook in *Amsterdamse Courant*, 2-1-1710. Dit zijn enkele van de weinige berichten in de Hollandse kranten van deze tijd met Leeuwarden in de dateline. De meeste berichten hierin met nieuws over de intredes kwamen hierin terecht via brieven die in Den Haag waren ontvangen.
 - 18 *Oprechte Haerlemse Courant*, 7-1-1710 (citaat) en *Amsterdamse Courant*, 7-1-1710.
 - 19 De komst van de stadhouder en zijn echtgenote naar Groningen staat aangekondigd in *Oprechte Haerlemse Courant* en *Amsterdamse Courant*, beide 22-2-1710 en 1-3-1710.
 - 20 *Europische Mercurius* 21/1 (1710), pp. 127-128, 242-245. In de *Europische Mercurius* is geen informatie over het huwelijk opgenomen.

beeld door Elisabeth van Drunen die onder meer dichtte: 'Daar komt ons Prins al van Vrieslant / Met zijn Princes seer hoog van waarden / Een Princes schoon en fraay ten toon'.²¹ De advocaat en Leeuwarder bouwmeester Simon Gerroltsma beklemtoonde in zijn *Vreugde-Palm* vooral Maria's rol als echtgenote en hopelijk aanstaande moeder, zoals blijkt uit de volgende regels:

Doorlugtigste Princes, uyt Kassels Stam gebooren,
Gy die van Nassaus kroon de paarel hebt gerukt,
En tot U Hoofdçieraard door schoonheid hebt verkooren;
Ja d'een'ge Oranje bloem nu in zijn lent geplukt;
Hoe heuglijk is U komst? daar Gy ô Gemalin,
Tot opbouw bent gevest van Frisoôs Huysgesin!²²

Opmerkelijk is dat beide auteurs al in de titels van hun gedichten orangistische sympathieën lieten doorklinken via de dynastieke naam Oranje of Oranje-Nassau. De Hollandse kranten daarentegen noemden in deze tijd waarin de erfenis van koning-stadhouder Willem III nog niet was verdeeld Johan Willem Friso meestal nog angstvallig neutraal – of hypercorrect – de 'Prins van Nassau'.²³ De courantiers dachten zo ongetwijfeld niemand voor het hoofd te stoten, noch de antistadhouderlijke regenten in Holland die hun kranten konden censureren, noch de koning van Pruisen die evenals de stadhouder aanspraak maakte op de erfenis en titulatuur van Willem III.²⁴

Maria Louise werd vanaf 1710 ook daadwerkelijk in beeld gebracht, door bijvoorbeeld de Amsterdamse graveur Matthijs Pool op een allegorische

21 E. van Drunen, *Lof-digt, uytgegalmt op het huldigen van zijn en haar hoogheyt, de edele prins en prinsesse van Oranje en Nassau, erf stadhouder van Vrieslant, Groningen en Ommelanden, enz. enz. enz.* (z.p. 1710). Van Drunen wordt alleen vanwege dit gedicht genoemd in: Annelies de Jeu, *'t Spoor der dichtersessen. Netwerken en publicatiemogelijkheden van schrijvende vrouwen in de Republiek (1600-1750)* (Hilversum 2000), p. 291.

22 S. Gerroltsma, *Vreugde-palm ter eere van haar doorlugtigste hoogeden Johan Willem Friso, door Gods genade prins van Oranjen en Nassauw enz. enz. enz. en Maria Louisa, gebooren prinses van Hessen Kassel enz. enz. enz. (...) binnen Leeuwarden ingehaalt, op den 2. van louwmaand des jaars 1710* (Leeuwarden 1710). In *TEMPO* zijn veel meer pamfletten te vinden over het huwelijk en de intredes, o.a. van Johannes Sande, Gaspar Ignatius ab Eelcoma, Petrus Avois, Julius Sterringa, Petrus Idema, Ludolph Gockinga, ? van der Uyl, Nicolaus Ridder en C. van Alten.

23 Oranje en Nassau staan ook in de titels van veel andere gedichten uit deze tijd.

24 In bijv. de *Amsterdamse Courant* van 21-5-1712 is al wel sprake van de 'Prinsesse Douariere van Orangie'.

prent ter gelegenheid van het huwelijk en intrede in Leeuwarden.²⁵ Het gaat om een propagandistische voorstelling, met de stadhouder – in Romeinse uitrusting – en Maria Louise in het middelpunt. Zij staan op een kaart waarop de overwinningen die Johan Willem Friso tot dan toe in de Spaanse Successieoorlog had behaald, zijn aangegeven. Deze overwinningen stralen zo ook op Maria af, die bovendien in de buurt staat van de personificaties van Wijsheid, Voorzichtigheid en Godsdienst. Na haar komst in de Republiek maakte de Amsterdamse graveur Pieter van Gunst een gracieuze prent van alleen Maria Louise, op basis van Louis Volders' schilderij van de jonge prinses uit 1710. Hoewel onbekend is hoeveel exemplaren de Friese landschapsdrukker François Halma ervan heeft verkocht, mogen we aannemen dat de afbeelding haar bekendheid in de Republiek heeft vergroot.²⁶

Als weduwe, moeder en regentes in beeld

Na de verdrinking van Johan Willem Friso, op 14 juli 1711, werd Maria Louise hoofdpersoon in de berichtgeving over de stadhouderlijke familie. Volgens de *'s Gravenhaegse Courant* van 22 juli was de prinses bij het horen van het nieuws over het ongeluk gevallen, maar bleek ze na aderlating weer redelijk hersteld te zijn. Het is de vraag of dit vanuit genderperspectief stereotiep ogende bericht juist is. Biograaf Jagtenberg vermeldt op basis van oudere literatuur alleen dat de hoogzwangere Maria weliswaar door onbeschrijflijk verdriet zou zijn overmand, maar steunend op haar geloof volgens velen zou hebben gezegd: 'Hij is de Here; Hij doe wat goed is in zijn Ogen.'²⁷ Deze zin, overgenomen uit J.A. de Chalmots levensbeschrijving die in Maria Louises sterfjaar 1765 verscheen, klinkt eveneens conventioneel en ongeloofwaardig, want komt uit een vertoog dat bedoeld was meteen na haar dood het beeld van een uitermate vrome prinses neer te zetten.²⁸

In de weken tussen het overlijden van Johan Willem Friso en de geboorte van Willem Karel Hendrik Friso was Maria Louise in de berichtgeving

25 Zie <http://hdl.handle.net/10934/RM0001.COLLECT.476165> (collectie Rijksmuseum Amsterdam; geraadpleegd 30 september 2015).

26 Zie <http://hdl.handle.net/10934/RM0001.COLLECT.336370> (collectie Rijksmuseum Amsterdam; geraadpleegd 30 september 2015). Het Rijksmuseum geeft als datering 1709-1730. Deze periode kan in elk geval worden beperkt tot 1710 (het jaar van Volders' schilderij)-1722 (het overlijdensjaar van Halma).

27 Jagtenberg, *Marijke Meu*, p. 63.

28 J.A. de Chalmot, *Afkomst, godvrugtig leven en zalige dood van hare doorlugtigste hoogheid Maria Louise, prinsesse douariere van Oranje en Nassau, geboren landgravin van Hessen-Cassel etc. etc.* (Leeuwarden 1765), p. 131.

alleen weduwe en moeder. De prinses versterkte dit beeld ook zelf door zich in een brief aan de Staten-Generaal te presenteren als ‘bedroefde en weerloze’ weduwe die bescherming nodig had nu ze was ‘berooft’ was van haar ‘hoofd en gemaal’.²⁹ Tijdgenoten zullen de toonzetting van haar verzoek volstrekt normaal hebben gevonden en politiek gezien verstandig. Ze had immers de Staten-Generaal nodig op dat moment vanwege de erfenisperikelen met de koning van Pruisen. Maar gender-gekleurd zijn haar formuleringen zonder meer.

Vooral na het ongeluk hoopten de Oranjegezinden vurig dat Maria Louise zou bevallen van een zoon.³⁰ Dat blijkt bijvoorbeeld uit de uitgebreide *Treurgalm* die ‘C.K. geboren Borgesius’ in Groningen publiceerde op de dood van Friso. De auteur, mogelijk Christina Kerf, zag uit naar ‘een Soon voor Nederland, een Zuil in Jesus kerken’.³¹ Dochter Amalie, geboren in oktober 1710, was overduidelijk vanwege haar sekse oninteressant, want zij wordt niet genoemd. Wat zullen de Oranjegezinden blij zijn geweest toen zij vernamen dat op 1 september 1711 een ‘welgeboren Prins’, de latere stadhouder Willem IV, het levenslicht had gezien. Nadat hierover informatie was binnengekomen, kwam dit nieuws uiteraard ook in de pers. In de *Oprechte Haerlemse Courant* van 5 september stonden onder elkaar zelfs twee berichten, het eerste uit Harlingen en het tweede uit Den Haag. Beide bevatten feitelijke informatie, met aandacht voor klokgelui, kanonschoten en koeriers op weg naar Maria’s Hessische familie, echter zonder daarbij in te gaan op de toestand van moeder.³² In dit opzicht week de ‘s

29 Deze brief van 10 juli 1711 (o.s.) werd achteraf gepubliceerd in *Europische Mercurius* 22/2 (1711), pp. 156-157, maar is ongetwijfeld al kort na schrijven publiekelijk bekend geworden.

30 Ook bij het huwelijk was deze wens al geuit in het lied ‘Op ’t Houwelyk van zijn Hoogheyd Johan Willem Friso, Prince van Orangie, Erf-Stadhouder van Vriesland, met de Hooggeboorne Princesse van Hessen Cassel’, waarin staat: In dit lied staat: ‘God wil den Prins Nassau van Vriesland geven / Met zyn Eerwaerde Bruyd beyde te gaer / Veel blydschap en gezondheid, een lang leven / Daer by een jonge Zoon binnen het Jaer’. Dit lied werd nog in de jaren 1770 herdrukt in de liedbundel *Het amoureuse lusthof, of vervolg van Thirsis Minnewit etc.* (Amsterdam, [ca. 1770], pp. 28-30 (geraadpleegd 7 oktober 2015 via de Liederenbank van het Meertens Instituut, www.liederenbank.nl/liedpresentatie.php?zoek=194299&lan=nl).

31 *Neerlands treurgalm en traanen uitgegoten over het allerdroevigste en seer ongeluckige ongeval van syn hoogheit den heere prinse van Orangien en Nassau Johan Wilhem Friso etc.* (Groningen 1711).

32 Volgens het bericht uit Harlingen was het geboortetijdstip 9 uur ’s avonds, terwijl in het bericht uit Den Haag omstreeks 8 uur ’s avonds staat. Vroegmoderne courantiërs maakten zich meestal niet druk om zulke inconsistenties in hun eigen uitgaven. Een kort bericht over de geboorte stond in de *Amsterdamse Courant* van 5-9-1711.

Gravenhaegse Courant van 7 september 1711 af door aan te geven dat moeder en kind zich 'na tydsgelegenheyt redelyk wel bevonden'.

Maria's betekenis wat betreft het veiligstellen van de dynastie blijkt onder meer uit de 'vreugdezang' op de geboorte die de dichter en periodiekschrijver Jan van Gysen in Amsterdam op de markt bracht. Op het voorblad van dit gedicht staat haar naam weliswaar groter afgedrukt dan die van haar verdronken echtgenoot, maar haar rol is alleen die van de moeder die een zoon heeft gebaard als vervanger van zijn vader: een zoon die rijst als een 'Phoenix uyt Jan Willem Frizoos as'. Van Gysen wenste dat 'de Stamboom van Oranjen' zou herbloeien 'in 't Kind dat gy [Maria Louise] ter weerd hebt gebracht'.³³

De nieuwe positie van Maria Louise als regentes kwam in de Hollandse kranten pas voor het voetlicht na de doop van de jonge prins op 10 september. Zo meldde de 's *Gravenhaegse Courant* van 16 september 1711 dat de Friese steden Maria zouden verzoeken 'de administratie gedurende de minderjarigheyt van haer Zoon op zig te willen nemen'.³⁴ Verder konden de lezers uit de pers opmaken dat de prinses contact onderhield met het Britse hof, want op 19 september meldde de *Oprechte Haerlemse Courant* dat opperhofmeester baron Verschuier namens haar aan dit hof de dood van haar man en de geboorte van haar zoon had doorgegeven.³⁵ Ook de *Europische Mercurius* stond naderhand pas stil bij de nieuwe taken van de prinses na het nieuws over de geboorte van haar zoon. We zien hierin eerst nadrukkelijk dat het erfelijke Friese stadhouderschap bij de jonge prins wordt gelegd. Daarna volgt in het verslag dat een aantal steden Maria Louise had gevraagd of zij de 'raadsbestellinge' voor haar rekening wilde nemen tijdens de minderjarigheid van de nieuwe stadhouder.³⁶

In 1712 nam de *Oprechte Haerlemse Courant* in haar editie van 11 augustus bij het nieuws uit de Duitse landen een openhartig bericht op over de 'Vorstin Douariere van Nassau, die haer Residentie te Oraniensteyn [in Diez] hou[d]t'. De lezers ervan moesten zelf uit de contextinformatie concluderen dat het hier niet om de jonge weduwe Maria Louise ging, maar om haar schoonmoeder Henriëtte Amalia. Deze zou zich erover beklaagd hebben dat landgraaf Karel, als grootvader en voogd van de nieuwe prins, de regering van Diez naar zich zou willen toetrekken. Het

33 Jan Van Gysens vreugdezang, op het in de kraam koomen van haare hoogheid Maria Lowisa. Princesse van Orangie, &c &c. Douariere van wylen zyn hoogheyd Jan Wilhelm Friso, onsterf-
fyker gedachtenis (Amsterdam 1711).

34 Ook in *Amsterdamse Courant*, 17-9-1711.

35 Het betreft Wolf Diederik baron van Verschuier. Bruggeman, *Nassau en de macht van Oranje*, 36-38 en passim.

36 *Europische Mercurius* 22/2 (1711), p. 211.

is een voorbeeld van indirect nieuws over Maria Louise, die via haar vader de belangen van haar zoon veiliggesteld zag.³⁷ Die belangen betroffen verder in eerste instantie vooral het verkrijgen van de erfenis van Willem III, een onderwerp dat een enkele keer de pers haalde.³⁸

In de volgende jaren kwam Maria Louise met name rechtstreeks in de Hollandse kranten door haar reizen van Leeuwarden en Oranjestad naar Het Loo, Dieren, Den Haag of Kassel en weer terug naar haar Friese residenties, al dan niet in het gezelschap van haar beide 'vorstelijke kinderen' of andere familieleden en haar opperstalmeester.³⁹ In augustus 1713 was er bijvoorbeeld melding van een ontmoeting met een Hessische minister, terwijl de prinses met haar broer Willem op doorreis was in Amsterdam.⁴⁰ In 1717 was zij aanwezig bij een spiegelgevecht – een schijngevecht met kleine schepen – dat op verzoek van tsaar Peter de Grote was georganiseerd in het IJ bij de Zuiderzee.⁴¹ Uit zulke feitelijkheden konden krantenlezers opmaken in welk gezelschap Maria verkeerde en met wie en waar zij overleg voerde. Politieke insiders en geïnteresseerden wisten hieruit stellig conclusies te trekken. Vele anderen zullen de reisbewegingen van de prinses voor kennisgeving hebben aangenomen. De aankondigingen ervan werkten in ieder geval attenderend voor het publiek dat de prinses in levenden lijve wilde zien. Zo werkte de pers al dan niet bewust mee aan vergroting van haar bekendheid. Daarnaast zullen potentiële leveranciers graag op de hoogte zijn geweest van haar reisgedrag, want de aanwezigheid van het vorstelijke gezelschap kon commercieel gewin opleveren.

Door de jaarlijkse traditie van het planten van meibomen in Den Haag kwam Maria Louise tijdens haar eerste regentschap eveneens in het nieuws, zonder meer positief maar beslist ook stereotiep. Aan dit gebruik werden namelijk moraliserende en verheven zinnebeelden en Latijnse spreuken gekoppeld, bijvoorbeeld in 1713 'Omnis in Ascanio carae stat

37 Landgraaf Karel was regent over Diez tot 1729, toen zijn kleinzoon Willem achttien jaar werd.

38 Bijv. *Amsterdamse Courant*, 21-7-1711; *Oprechte Haerlemse Courant*, 23-9-1713.

39 Bijv. *Oprechte Haerlemse Courant*, 12-8-1713, 4-8-1714, 9- en 16-10-1714, 3-10-1715, 10-7-1717, 17-7-1717, 20- en 30-11-1717, 21-4-1718, 12-5-1718, 18- en 28-6-1718, 11-8-1718, 1-10-1718, 1-6-1719, 4-6-1720, 10-7-1721, 9-12-1721, 26-5-1722, 25-9-1723, 9-10-1725, 22-6-1728, 20-9-1731.

40 *Oprechte Haerlemse Courant*, 15- en 17-8-1713.

41 *Europische Mercurius* 28/2 (1717), p. 157. Hierover E. Waegemans, *De tsaar van Groot Rusland in de Republiek. De tweede reis van Peter de Grote naar Nederland (1716-1717)* (Groningen en Antwerpen, 2013), pp. 177-178 en 245. In augustus 1717 bezocht de tsaar Maria Louise op Het Loo, waar hij ook onderhandelde met een vertegenwoordiger van de Zweedse koning. Ibidem, p. 182.

cura Parentis' (door de Haarlemmer krant vertaald met 'Al de sorg van haer Hoogheyt is voor haer jonge Prins'), in 1714 'Fama ingens virtute ingentior' ('De Deugden van de Princes overtreden desselfs groote Roem'), in 1717 'Et genere & forma, sed pietate magis' ('Voortreffelijck in Geslacht en schoonheyt, maer noch meer door godvruchtigheyd') en in 1727 'Sobles mea magna voluptas' ('Myn Kroost is myn grootste Vermaak').⁴² De kranten noemden altijd eerst de spreuken voor de Staten van Holland en de Staten-Generaal en pas daarna die voor de Oranje-Nassaus, zodat duidelijk was hoe de machtsverhoudingen lagen. Desondanks zal de familie geprofitteerd hebben van zulke berichtgeving, want ze bleef hierdoor in beeld, juist ook in de stadhouderloze gewesten.

In 1718 kozen Stad en Lande en in 1722 tevens Drenthe en Gelderland Willem Karel Hendrik Friso tot stadhouder.⁴³ Vanwege zijn minderjarigheid trad Maria Louise ook in deze gewesten als regentes op. De Hollandse pers nam echter niet de moeite dit te vermelden in de berichten over Willems aanstellingen. Haar aanwezigheid bij zijn installatie in september 1729 als stadhouder van Stad en Lande was wel kranten-nieuws.⁴⁴ Bij de kerkdienst in Groningen, enkele dagen later, zouden zowel de stadhouder als zijn moeder en de aanwezige toehoorders zich niet van 'vreugdetranen' hebben kunnen onthouden tijdens de preek die tot Willem was gericht, aldus het verslag in de *Oprechte Haerlemse Courant* van 24 september 1729.⁴⁵ Vermelding van dit soort emotionele momenten was nogal ongebruikelijk in nieuwsberichten en is dus frappant. In dit geval betrof het niet een seksegebonden passage, wat eveneens opvallend is, aangezien tranen in de publieke ruimte traditioneel meer aan vrouwen dan aan mannen worden gekoppeld.

Begin september 1731 liet de Haarlemse krant de lezers in het ongewisse of Maria Louise ook betrokken was bij de installatie in Leeuwarden van haar zoon als stadhouder.⁴⁶ Dit geldt eveneens voor het uitgebreidere verslag in de *Europische Mercurius* over zijn eedsafname. Dat begint echter

42 *Oprechte Haerlemse Courant*, 29-4-1713, 1-5-1714, 29-4-1717; *Leydse Courant*, 28-4-1727; ook bijv. *ibidem*, 30-4-1718, 29-4-1723; 's *Gravenhaegse Courant*, 29-4-1726.

43 Over zijn aanstelling in Stad en Lande bijv. *Oprechte Haerlemse Courant*, 18-10-1718; in Drenthe bijv. *Amsterdamse Courant* en *Oprechte Haerlemse Courant*, 24-3-1722; in Gelderland bijv. *Leydse Krant*, 14-10-1729; *Europische Mercurius* 33/2 (1722), pp. 276-282.

44 *Leydse Courant* en 's *Gravenhaegse Courant*, 21-9-1788; *Amsterdamse Courant*, 22-9-1729; *Europische Mercurius* 40/2 (1729), pp. 179-184. Maria Louise was niet aanwezig bij Willems installatie als stadhouder van Gelderland, die 11 oktober 1729 plaatsvond. *Europische Mercurius* 40/2, pp. 220-222.

45 In Delpher is deze krant onjuist geplaatst onder de datum 14-9-1729.

46 *Oprechte Haerlemse Courant*, 8-9-1731.

wel met de zinsnede dat de ‘Heeren Staten der Provintie van Vriesland op het verzoek van haare Hoogheit de Vorstinne Douairiere vergaderd’ voor dit doel waren.⁴⁷ Zo werd de lezers voorgehouden dat de prinses zelf de formele stap zou hebben gezet haar regentschap te laten beëindigen. In de loop van de maand september zou Maria Louise een reis naar Kassel maken, zo viel uit de kranten op te maken.⁴⁸

Berichten over de oudere douairière

Na het – achteraf gezien eerste – regentschap van de ‘Princesse Douairière’ bleven de kranten melding maken van Maria Louises aanwezigheid bij belangrijke momenten in de familie, al was ze nu niet meer de hoofdpersoon. Haar reizen en ontvangsten van familieleden bleven eveneens de aandacht trekken.⁴⁹ Zo beschreven de nieuwsleveranciers in mei 1734 bij de aankomst van Willem IV en zijn kersverse echtgenote Anna van Hannover in Friesland hun ontmoeting met Maria Louise in Harlingen, de gezamenlijke aansluitende reis per schip naar Leeuwarden en de eigen koets van de prinses bespannen met zes paarden waarmee zij in de stoet door Leeuwarden reed.⁵⁰ Oppervlakkig gezien lijkt het hier om de categorie nieuws te gaan die tegenwoordig als ‘royalty nieuws’ wordt getiketteerd. De betekenis ervan in de vroegmoderne standenmaatschappij, waarin dynastieke macht met veel ceremonieel werd bevestigd, moet echter niet worden onderschat. Voor vriend en vijand was het belangrijk te weten hoe de stadhoudelijke familie functioneerde en of deze in goede gezondheid verkeerde, inclusief de ‘vorstin moeder’, mede om haar verbindingen met Duitsland en Zweden, waarvan haar oudste broer Frederik sinds 1720 koning was.⁵¹ Ziekten en overlijdens binnen dynastieën

47 *Europische Mercurius* 42/2 (1731), p. 138.

48 *Amsterdamse Courant* en *Oprechte Haerlemse Courant*, 20-9-1731.

49 Bijv. *Amsterdamse Courant*, 4- en 11-9-1745, 8- en 12-7-1747, 15- en 29-7-1749; *Oprechte (Nieuwe) Groninger Courant*, 17-9-1745, 23-5-1749, 18-7-1749, 26-5-1751, 118- en 29-8-1752, 1- en 12-9-1752, 3-10-1752; *’s Gravenhaegse Courant*, 6-9-1748, 14-7-1749; *Leydse Courant*, 6-9-1748, 23-5-1749, 14-7-1749, 30-7-1755; *Oprechte Haerlemse Courant*, 7-9-1748, 31-12-1748, 9- en 21-8-1749, 3- en 12-7-1749, 16-12-1749, 10-9-1750, 17-10-1750, 18-4-1754; *Utrechtse Courant*, 24-7-1752, 24-3-1761; *Leeuwarder Courant*, 15-9-1752, 7-10-1752, 7-8-1756; *Middelburgsche Courant*, 13-3-1759; *Europische Mercurius* 65/1 (1754), p. 301; *Maandelykse Nederlandse Mercurius* 6 (1759), p. 226.

50 *Leydse Courant* en *’s Gravenhaegse Courant*, 17-5-1734; *Oprechte Haerlemse Courant*, 18-05-1734. Ook in *Europische Mercurius* 45/1, p. 145.

51 Op deze verbintenis vestigde bijvoorbeeld Gosuinus van Kessel de aandacht in zijn pamflet *Gideons doodt en begraavinge, toegepast op het smertelyke sterf-geval van syne doorluchtigste hoogheydt en heer Willem Karel Hendrik Friso, prince van Oranje en Nassauw etc.* (’s-Gravenhage 1751), p. 15.

konden immers belangrijke gevolgen hebben voor de politieke verhoudingen en stabiliteit in Europa.⁵²

Belangrijke nieuwswaardige familiale momenten voor de Oranje-Nassaus waarin ook Maria Louise een rol speelde, lieten na het huwelijk van haar zoon geruime tijd op zich wachten. Maar op 13 maart 1743 kon de *'s Gravenhaegse Courant* aankondigen dat Maria Louise een van de meters van haar eerste kleindochter Carolina zou zijn en het kind bij de doop in de Grote of Jacobijnerkerk van Leeuwarden aan haar zoon zou overgeven. De *Amsterdamse Courant* van drie dagen later presenteerde een voor die tijd uitgebreid verslag van de plechtigheid. Maria Louise was bij de doop 'so aen 't hoofd als op de borst rykelyk met diamanten verciert' en 'van 't hof na de kerk rydende, zat [zij] in een superbe koets met 6 graeuwe paerden bespannen'. Het lezerspubliek moest verder geloven dat de prinses de armen goed had bedeed, zo blijkt uit hetzelfde verslag:

(...) de Prins deed een geschenk van 100 pistolen [buitenlandse gouden munten] voor den armen, dog haar hoogh[eij]t, als niet gewoon zynde aelmoessen in het openbaer te doen, gaf maer 10 pistolen, dog met byvoeging dat zy de gifte in het geheym zoude vergrooten, dewelke men vaststeld considerabel te zullen zyn.⁵³

Ondanks de vaagheid over de donatie zal dit type nieuws bijgedragen hebben aan een positief imago van de prinses. In het licht van de normen van de tijd zullen velen het hebben gewaardeerd dat de prinses niet met haar gulheid wilde pronken.

Vijf jaar later kondigden de kranten aan dat Maria Louise ook haar pas geboren kleinzoon 'over de Doopvonte' zou houden. De melding van de geboorte op 8 maart 1748 zou bij 'die oude Vorstinne (...) een verrukkende blydschap verwekt' hebben.⁵⁴ Zulke berichten presenteerden haar niet alleen in de rol van grootmoeder, maar ook in die van 'grand old lady'. Bij de doop in april zou echter blijken dat de komst van Maria Louise niet was doorgegaan. De kranten kwamen er niet op terug.

Een enkele keer was er in de pers aandacht voor andere bezittingen van

52 Over de goede gezondheid van Maria Louise bijv. *Amsterdamse Courant*, 19-9-1748; *Leydse Courant*, 13-10-1751; *Leeuwarder Courant*, 30-9-1752; *Oprechte Haerlemse Courant*, 14-10-1751, 24-03-1759.

53 *Amsterdamse Courant*, 16-3-1743. Ook in *Europische Mercurius* 54/1 (1743), p. 228.

54 *'s Gravenhaegse Courant*, 13-3-1748. Zie verder hierover ook *Leydse Courant*, 11- en 15-3-1748; *Amsterdamse Courant*, 12- en 19-3-1748; *Oprechte Haerlemse Courant*, 12-3-1748; *Hollandsche Historische Courant*, 12-3-1748.

de prinses dan koetsen en sieraden. Zo werd via een advertentie in de *Amsterdamse Courant* van 12 juli 1746 bekend gemaakt dat begin augustus namens haar een korenmolen in IJsselstein zou worden verpacht. Zo werd de krantenlezers eraan herinnerd dat Maria Louise barones van deze stad was.⁵⁵ Ook over de heerlijkheid Zevenbergen voerde zij het bewind, wat duidelijk werd door nieuws over haar aanstelling van een nieuwe drossaard in 1748.⁵⁶

Nadat Willem IV in 1747 stadhouder was geworden in alle gewesten van de Republiek en zijn hof naar Den Haag had verplaatst, konden alle kranten onbekommerd schrijven over de Oranje-Nassaus. Dit verklaart ongetwijfeld waarom Maria Louises eerste bezoek aan Den Haag na de politieke ommekeer, in september 1748, veel publicitaire aandacht genereerde. Haar tour bij aankomst door de Haagse straten was volgens de verslagen grandioos, met een schitterend uitgedoste schutterij en vele toeschouwers. De prinses had in de dagen erna ontmoetingen met tal van regenten uit zowel de regeringscolleges als de steden en ook met buitenlandse gezanten. Ze bezocht de vergaderzalen van de Staten-Generaal en de Staten van Holland. Verder is er berichtgeving over maaltijden met haar familieleden en kerkbezoek.⁵⁷ Vermeldingen van het laatste bevestigden steeds weer haar religiositeit en de band van de Oranje-Nassaus met de Gereformeerde Kerk.

In het nieuws over Maria's terugreis naar Leeuwarden via Utrecht concludeerde de *Oprechte Groninger Courant* 'dat die Vorstin geduurende Haar Verblyf in den *Haag*, door een voorbeeldig gedrag, de herten van Kleyn en Groot derwyze had ingenoomen en gestoolen, dat elk verlangde om Dezelve binnen korten weer te zien retourneren.'⁵⁸ De populariteit van de prinses werd dus onomwonden in deze krant uitgemeten. Het bezoek zou naderhand nog publicitair worden uitgebuit door een zilveren munt met Maria's beeltenis uit te geven, wat ook in de pers werd aangekondigd.⁵⁹

De populariteit van de gehele stadhouderlijke familie in deze tijd blijkt

55 Haar zoon had haar de baronie IJsselstein in 1731 als douarie geschonken.

56 *Oprechte Haerlemse Courant*, 14-11-1748.

57 *Amsterdamse Courant*, 19-, 21- en 24-9-1748, 1-, 3- en 10-10-1748; 's *Gravenhaegse Courant*, 20-, 23- en 27-9-1748, 16-10-1748; *Oprechte Haerlemse Courant*, 21-9-1748, 1-10-1748; *Leydse Courant*, 23- en 27-09-1748, 14-10-1748; *Utrechtse Courant*, 20- en 23-9-1748, 7-, 9- en 11-10-1748.

58 *Oprechte Groninger Courant*, 18-10-1748. Zie ook *Utrechtse Courant*, 14-10-1748. Over haar aankomst in Leeuwarden, *Oprechte Groninger Courant*, 22-10-1748.

59 *Oprechte Haerlemsche Courant*, 3-4-1749. Zie ook de advertentie voor deze medaille in 's *Gravenhaegse Courant*, 23-4-1749.

uit de hausse aan gravures van de jaren rond 1750. Dit betreft bijvoorbeeld een afbeelding van Maria Louise uit 1751, gemaakt door de in Bolsward geboren graveur Pieter Tanjé.⁶⁰ In dezelfde tijd maakten deze graveur en ontwerper Gerard Sanders ook prenten van Maria's andere directe familieleden, in aansluiting op een serie stadhouderlijke portretten met dat van Johan Willem Friso als hekkensluiter.⁶¹ Volgens de opdrachtgevers, de Compagnie Boekverkopers te Rotterdam, gebeurde dit op sterk aandringen van 'veele Liefhebberen'.⁶² Ook de Amsterdamse graveur Jacob Houbraken maakte in deze tijd een prent van Maria Louise. Volgens de aankondiging ervan in de *Leydse Courant* van 2 juli 1751 gebeurde dit met toestemming van de stadhouder, op basis van het schilderij van de hofschilder Bernard Accama dat in opdracht van Maria Louise was geschilderd en haar volledige goedkeuring droeg. Het publiek zou hierdoor verzekerd zijn van de ware gelijkenis.⁶³ Er viel blijkbaar goed geld te verdienen aan het prentmateriaal, waarvoor in de kranten werd geadverteerd.⁶⁴ Het zal zonder meer hebben bijgedragen aan de gezichtsbekendheid van de Oranje-Nassaus die in deze jaren een hoogtepunt van macht en acceptatie beleefden en via portretten aan *self-fashioning* deden.

Maria Louises publieke reactie op het overlijden van Willem IV in oktober 1751 kwam sterk overeen met de wijze waarop zij volgens de oudere historiografie eerder zou hebben gereageerd op de dood van haar echtgenoot. Zo meldde de *Oprechte Groninger Courant* op 2 november dat zij in Leeuwarden het bericht 'grootmoedig' had aangehoord, maar ook dat:

ze zig niet onthouden konde traanen te storten, onder het vergieten derzelver haare Christelyke gelaatenheyd onder den Wille Gods met deze Woorden onder anderen heeft te kennengegeven: *God Almagtig die het Leeven aan Mynen Zoon geschonken*

60 Zie <http://hdl.handle.net/10934/RM0001.COLLECT.182421> (collectie Rijksmuseum Amsterdam; geraadpleegd 30 september 2015).

61 Zie voor het portret van Johan Willem Friso <http://hdl.handle.net/10934/RM0001.COLLECT.182406> <http://hdl.handle.net/10934/RM0001.COLLECT.182421> (collectie Rijksmuseum Amsterdam; geraadpleegd 30 september 2015). Tanjé's gravures van Willem IV, Anna van Hannover, Willem V en Carolina zijn via dezelfde site te raadplegen.

62 *Leydse Courant*, 15-6-1750.

63 Zie <http://hdl.handle.net/10934/RM0001.COLLECT.533545> (collectie Rijksmuseum Amsterdam; geraadpleegd 30 september 2015).

64 Bijv. *Oprechte Haerlemse Courant*, 26-12-1750; *Leydse Courant*, 10-5-1751, 2-7-1751 (aankondiging van de gravure van Maria Louise), 19-11-1751.

heeft gehad, is ook Vrymagtig om het zelve op zynen tyd weder af te neemen, terwyl ik wensch in Deszelfs onberispelyk Bestel met lydzzaamheyd te berusten!

Het bericht vervolgt met dat ze was adergelaten, maar daarna 'buyten en boven verwagting in goede gezondheid' verkeerde.⁶⁵ Ook de *Leydse Courant* van 3 november beklemtoonde dat Maria Louise zich voorbeeldig had gedragen en dat iedereen in haar omgeving zich verwonderde over haar 'kloekmoedigheid'. Zo leverde de pers een nieuwe bouwsteen voor het krachtige beeld dat in de loop van de jaren van de prinses werd opgebouwd.

Door de dood van Willem kwam Maria Louise weer in een andere positie terecht, ook al werd haar schoondochter gouvernante en voogdes. Nu er twee prinsessen weduwe waren, werd Maria om haar te onderscheiden van Anna op allerlei verschillende manieren aangeduid. Zo noemden de kranten haar de ene keer 'de oude Vorstinne Douariere van Orange', een andere keer 'H.D.H. de Oudste Princesse Douariere' of 'haare Doorluchtige Hoogheyd, Mevrouw de Princesse eerste Douariere van Oranje' en nog weer andere varianten waren bijvoorbeeld 'Mevrouw de Princesse eerste Douariere van Oranjen', 'haar Doorl. Hoogheyd de Princesse Moeder, eerste Douariere van Orange' en 'Mevrouw de Prinses, oudste douariere van Oranje en Nassau'.⁶⁶

De nieuwe situatie dwong de stadhouderlijke familie weer na te denken over de toekomst, zoals regelingen vanwege de minderjarigheid van de nieuwe stadhouder Willem V. Dat drong als gerucht door in de pers van 1752. Naar aanleiding van nieuws uit Den Haag over een reis van Anna naar Maria Louise in Dieren berichtte de *Opregte Groninger Courant* van 28 juli:

Zommigen alhier houden de reys van haare Koninkl. Hoogheyd, Mevrouw de Princesse Gouvernante na Dieren, niet voor een simple uytvlugt, of verandering van lugt, maar gelooven dat

65 Zie ook *Utrechtse Courant*, 1-11-1751 en *Europische Mercurius* 62/2 (1751), p. 260. Vgl. het gedicht van Anna Maria de Jong, gepubliceerd als *Lyktraanen gestort over de onverwagte en zeer smertelyke dood, van zyne doorluchtige hoogheid den heere Willem Carel Hendrik Friso etc.* (Leeuwarden 1751). Vgl. Jagtenberg, *Marijke Meu*, pp. 192-194.

66 Resp. *Oprechte Haerlemse Courant*, 1-8-1752, *Opregte Groninger Courant*, 15-9-1752, *Oprechte Haerlemse Courant*, 26-9-1752, *Leeuwarder Courant*, 30-9-1752, *Opregte Groninger Courant*, 11-9-1753 en *Amsterdamse Courant*, 30-3-1758. In *Europische Mercurius* 66/1 (1755) wordt Maria Louise 'eerste Douariere van Orange' genoemd in een bericht dat zij meter is van een dochter van de Nederlandse ambassadeur in Pruisen.

'er Staatkunde eenig deel meede aan heeft, en dat de t'zaamen komste van haare Doorl. Hoogheyd de Princesse Douariere van *Orange* aldaar zeer gewigtige en interessante reedenen heeft, en daar onder in de eerst plaats ook de Voogdyeschap van den Jongen Prinse Erf Stadhouder, by een onverhoopte aflyvigheyd van haar Koningl. Hoogheyd, waar voor de Hemel de Republyk bewaare, begreepen zoude zyn.⁶⁷

Het bericht suggereerde dat Maria Louise nog steeds een belangrijke rol in de dynastie speelde. Alleen insiders wisten echter wat er precies werd besproken en hoe de verhoudingen lagen.

Maria's aanzien in deze tijd werd versterkt door haar aandacht in Leeuwarden voor armen, wezen en weduwen. In bijvoorbeeld 1758 bereikte de kranten dat Robbert Hendrik baron van Hambroeck namens de prinses de eerste steen van het nieuwe diaconale armenhuis in Leeuwarden had gelegd. De *Leeuwarder Courant* voegde zelfs een kort gedicht toe, waarin Maria Louise de hoofdfiguur is:

Dus lag de GROOT FURSTIN door Haaren Afgesant
Uit liefde voor Gods Volk den eersten Steen in 't Sandt.
Waar op 't Nieuw Gebouw mag rusten voor de Leden
Door Christi last alhier te voeden en te Kleden.⁶⁸

Dit nieuws zou nu de vraag oproepen waarom zij deze activiteit aan haar toenmalige opperhofmeester delegerde. Werd het leggen van een eerste steen indertijd als een typisch mannelijke taak opgevat of was er een geheel andere reden in het spel?⁶⁹ Hoe het ook zij, voor de Leeuwarder bevolking zal het zonneklaar zijn geweest dat Maria Louise de weldoenster was.

Opnieuw regentes en perswaarding bij overlijden

Na het overlijden van prinses Anna in januari 1759, dat uiteraard be-

67 De voogdij over de minderjarige kinderen van Anna zou bij haar overlijden in handen komen van de hertog van Brunswijk. Hierover bijv. *Europische Mercurius* 66/2 (1755), p. 287-288 en 67/1 (1756), p. 163. Bij opening van het testament na het overlijden van Anna in 1759 bleek Maria Louise een van de toeziende voogden te zijn. Bijv. *Middelburgsche Courant*, 18-1-1759 en *Opregte Groninger Courant*, 19-1-1759.

68 *Leeuwarder Courant*, 25-3-1758. Een korter bericht in: *Amsterdamse Courant*, 30-3-1758. Over haar schenkingen: Jagtenberg, *Marijke Meu*, p. 207.

69 In 1760 legde dezelfde baron ook de eerste steen van het nieuwe deel van het Leeuwarder stadhuis, nu namens Willem V. *Leeuwarder Courant*, 16-8-1760.

langrijk krantennieuws was,⁷⁰ verschenen diverse pamfletten waarin Maria Louises treurige familieomstandigheden werden gememoreerd. Zo schreef de gereformeerde predikant Gerardus Kleyn in een lijkrede vanwege Anna's dood:

Hoe swaar zal die droevige Tyding niet treffen 't harte van
haare *haar zeer lievende Schoonmoeder, de Doorl. Vorstin MARIA
LOISA*, Douariere van ORANGE en NASSAU, dat Uitmunten
Voorbeeld van tedere Godzaligheid, als ze in haare hoogklim-
mede Jaaren zal moeten hooren, dat haare *zeer beminde Schoon-
Dogter*, welke haar zeer hartelyk *aankleefde, gelyk Ruth aan Naomi
deed*, (Ruth I:14) al overleden is, en dus haar *twe[e] lieve Klein-
Kinderen, nu ook al Moederloos en Weezen* zyn geworden?⁷¹

De Haagse gereformeerde dichter Dingnis Kelle verheerlijkte Maria in zijn *Nederlandt in den swaaren rouwe* nog meer door over haar te dichten:

Maria Louiza by dezen
Die wonder vrouw uyt 't Kassels Huys
Zoo Hoogh by Godt en mensch geprezen
Geleyd door meenigt smert en kruys,

Haar gryze hooft en hooge Jaaren
Uw hant bekleet met duble kragt
Haar post is swaar nu met den haaren,
Uw oude trouw haar werd volbragt!⁷²

Zulke versregels intensiveerden de positieve beeldvorming die in deze jaren ook steeds meer in de pers naar voren kwam.

Praktisch gezien betekende de dood van Anna een volgend regentschap voor Maria Louise, ditmaal alleen in Friesland en nu voor haar kleinzoon Willem V. De kranten herinnerden hun lezers in de volgende jaren hier af en toe aan door berichten te plaatsen over nominaties van stede-

70 Bijv. *Leydse Courant en Utrechtse Courant*, 15-1-1759; *Amsterdamse Courant en Oprechte Haerlemse Courant*, 16-01-1759; *Leeuwarder Courant*, 17- en 20-1-1759; *Oprechte Groninger Courant*, 19-1-1759; *Middelburgsche Courant*, 23-1-1759.

71 G. Kleyn, *De godvruchtige Dorcas krank geworden en gestorven, vertoond in eene lijkrede op het voor Nederlands kerke en burgerstaat zeer smertelyk overlyden van haare koninglyke hoogheid, mevrouwe Anna etc.* (Schiedam 1759), p. 50.

72 D. Kelle, *Nederlandt in den swaaren rouwe over de zoo hartdrukkende en smertelyke als onverwachte en ontydige doodt etc.* (z.p. [1759]), p. 10-11.

lijke ambtsdragers waaruit de prinses gekozen had en aanstellingen van Friese vertegenwoordigers in de generaliteitsorganen.⁷³

In maart 1759, ruim twee maanden na het overlijden van Anna, reisde de prinses naar Den Haag om haar kleinkinderen te bezoeken en zaken te regelen. Volgens de *Opregte Groninger Courant* van 27 maart toonden verscheidene inwoners openlijk hun blijdschap over haar komst door vlag en wimpel uit te steken. Deze krant liet hiermee zien dat Maria Louise nog steeds volop in de Haagse belangstelling stond en veel sympathie opriep. De persbeschrijvingen van haar ontmoetingen met de kleinkinderen zijn ook om een andere reden interessant. Ze gingen affectieve woorden bevatten die niet uniek maar toch tamelijk ongewoon waren in het doorgaans feitelijke nieuws. Zo was er in dit geval bij aankomst in Den Haag sprake van ‘wederzydse Omhelzingen, het welk niet zonder tedere Aandoeningen geschiedde.’⁷⁴ Zulke bewoordingen pasten in het gewenste beeld van een ideale relatie tussen grootmoeder en kleinkinderen.

Het bezoek van Maria Louise in augustus 1760 aan de Leeuwarder magistraat vanwege de start van de uitbreiding van het stadhuis resulteerde in een uitgebreid verslag in de *Leeuwarder Courant*. Hierin staat ook de integrale toespraak die tot de prinses was gericht, uitgesproken door burgemeester en drukker Willem Coulon. Zij wordt hierin als volgt de hemel in geprezen:

Hun Agtbaarheden erkennen het als een uitmuntend bewys van affectie, vereerd te worden met het plegtig bezoek van een Vorstin, afkomstig uit en der Doorlugtigste en Oudste Huizen van Duitschland, geparenteerd aan de Magtigste Koningen en Princen van Europa, maar die van wegens haare gadeloze hoedanigheden van Deugd en Godvrugt boven alle lof verheven is, en haare voornaamste grootheid vertoond in nederig van harten te zyn, in ieder een wel te doen, in Regt en Gerechtigheid te oeffenen, en alle treurige en bedrukte tot heil en troost te verstrekken, en daarom in kragt verdient, de liefde en verlustiging van het menschelyk geslacht genoemd te worden.⁷⁵

73 Bijv. *Oprechte Haerlemsche Courant*, 10-1-1760, 8-1-1761; *Leydse Courant*, 7-1-1761; *Middelburgsche Courant*, 22-2-1763; *Leeuwarder Courant*, 7-1-1761, 11-2-1761, 23-12-1761, 21-12-1763, 11-1-1764, 19- en 22-12-1764; *Rotterdamse Courant*, 19-2-1765.

74 *Oprechte Haerlemse Courant*, 24-3-1759. Zie ook *Utrechtse Courant*, 26-3-1759; *Middelburgsche Courant*, 27-3-1759; *Opregte Groninger Courant*, 27-3-1759, 7-6-1763.

75 *Leeuwarder Courant*, 16-8-1760.

De stadsregering gaf via dezelfde speech verder te kennen hoe blij zij was dat Maria al een halve eeuw in Leeuwarden resideerde. Niet alleen door vermelding van deze lange periode, maar ook door de rest van het verslag konden de lezers beseffen dat de jaren voor de prinses begonnen te tellen. Op de trappen naar boven waren voor haar op verschillende plaatsen armstoelen neergezet om te kunnen rusten en zij zou op een daarvan even hebben gezeten.⁷⁶ Men zal zich hebben gerealiseerd dat het einde van Leeuwarden als hofstad naderde.

In februari 1763 werd Maria Louises eerder aangekondigde reis naar Den Haag, om getuige te kunnen zijn van de eerste zitting van Willem V in de Raad van State, zonder reden afgeblazen.⁷⁷ Wellicht hebben sommige lezers dit in verband gebracht met haar leeftijd en gezondheid. In juni 1763 arriveerde Maria niettemin volgens de pers 'in volmaakten welstand' alsnog in Den Haag. In de zomer konden de krantenlezers haar terugreis via IJsselstein, Soestdijk en het Loo naar Leeuwarden volgen.⁷⁸ Toch stonden in Maria's laatste levensjaren ook af en toe berichten in de pers over herstel na een periode van ziekte.⁷⁹ Haar overlijden op dinsdag 9 april 1765 in de leeftijd van 77 jaar zal dan ook voor velen niet onverwachts zijn geweest.

De *Leeuwarder Courant* gaf een dag later op haar zwart omrande voorpagina meteen een karakterschets van de prinses, die overeen kwam met het beeld dat al in de voorgaande jaren was gecreëerd. Na enkele feitelikheden viel te lezen:

De Grootheid van dit Verlies voor deze Provincie en inzonderheid voor deze Stad te beschryven is ons ondoenlyk, bijzonder als men gade slaat de Hoedanigheeden die Haare Doorlugtige Hoogh[eid] bezat, als zynde een voorbeeld van Godvrugt, Verstandig, Opregt, Vriendelyk, Lankmoedig, Minzaam, Goedaartig, Zagtmoedig, Nedrig, Mededeelzaam aan den Armen, bijzonder geduldig in weederwaardigheeden, en dus begaafd met Hoedanigheden die gene kleine luister aan haare Hoge geboorte byzetterden.⁸⁰

76 Ibidem.

77 *Utrechtse Courant*, 28-1-1763; *Opregte Groninger Courant*, 1- en 11-2-1763; *Middelburgsche Courant*, 3-2-1763.

78 *Utrechtse Courant*, 1-, 3- en 6-6-1763, 6-7-1763; *Amsterdamse Courant*, 2-6-1763, 5-7-1763, 11- en 20-8-1763, 8-9-1763; *Opregte Groninger Courant*, 7-6-1763, 8-7-1763; *Oprechte Haerlemsche Courant*, 21-6-1763, 5-, 7- en 14-7-1763, 11-8-1763.

79 *Bijv. Leydse Courant*, 17-8-1764; *Opregte Groninger Courant*, 21-8-1764.

80 *Leeuwarder Courant*, 10-4-1765.

Het betreft hier kortom een uitgebreide reeks van positieve eigenschappen, gekoppeld aan haar hoge adellijke afkomst. In de ogen van de achttiende-eeuwers waren deze karaktertrekken beslist niet allemaal van nature passend bij haar sekse. Terwijl mannen als sterk, verstandig en rationeel werden gezien, zouden vrouwen labiel, ijdel, jaloers en zwak zijn, en alleen onder de leiding van een man beheersbaar.⁸¹ Dit gangbare beeld sloot zeker niet aan bij Maria Louise, die al jong weduwe was geworden en in de ogen van de tijdgenoten mannelijke taken had verricht.

De berichtgeving over het overlijden in de dagen erna in de Hollandse kranten was qua inhoud uiteenlopend, in elk geval veel minder uitvoerig dan in de *Leeuwarder Courant*. Op vrijdag 12 april was de *Leydse Courant* de eerste in haar gewest die het overlijden van Maria meldde, echter slechts via een feitelijk berichtje van vijf regels. De *Amsterdamse Courant* van de volgende dag was al wat uitgebreider door een in Den Haag aangekomen brief te citeren, maar de toonzetting is verder net zo zakelijk. Zeer positief en ook redelijk uitgebreid over Maria Louise was de *Oprechte Haerlemse Courant* van dezelfde dag. Ze was overleden 'tot eene onuitspreekelyke Droefheid' van de Leeuwarder bevolking en ze liet:

‘den onsterffelyken Roem na, van te zyn geweest eene der uytmundendste Vorstinnen van deze en voorige Eeuwen; een yder die de Eere heeft gehad haare Doorluchtige Hoogheyd te naderen, is overtuygd geweest van haare Goedaardigheid, Zachtzinnigheid, Liefde, Milddadigheid en andere verhevene Deugden, die in haar groote Ziel huysvesteden; Alles op te halen is ondoenlyk, het zy alleen genoeg, hier by te voegen, dat Hoogstdezelve is geweest een Pronkjuweel van ongemeene Godsvrucht en Godzaligheid, wiens Nagedachtenisse eeuwig in de Harten van alle rechtgeaarde Nederlanders leven zal.’⁸²

Anders dan de kranten van Leiden en Amsterdam gaf die van Haarlem hiermee impliciet blijk van orangistische sympathie. Dit geldt eveneens voor de *Utrechtse* en de *Middelburgse Courant*, want daarin verschenen

81 D. Sturkenboom, *Spectators van hartstocht. Sekse en emotionele cultuur in de achttiende eeuw* (Hilversum 1998), pp. 125-131.

82 Zowel de Amsterdamse als de Haarlemse krant vermeldt met 26 februari 1709 een onjuiste trouwdatum – het was 26 april. Dit kan betekenen dat ze zich op dezelfde bron baseerden.

woorden van vrijwel dezelfde strekking.⁸³ Lovend over de prinses waren ook de nieuwsperiodieken *Maandelykse Nederlandsche Mercurius* en *Nederlandsche Jaerboeken* van april 1765.⁸⁴

De gunstige beeldvorming rond Maria Louise in de pers werd in 1765 versterkt door het aloude genre van lijkredes waarin de hoofdpersoon vanzelfsprekend in een goed daglicht kwam te staan.⁸⁵ Een daarvan staat op naam van de Leeuwarder predikant Johannes Henricus Schrader, met wie de prinses veel persoonlijk contact had gehad.⁸⁶ Hij kon dus zijn vorstin uit eerste hand portretteren en zei dat zonder vleierijen te doen, omdat Maria daarvan wars zou zijn geweest. In zijn gedrukte preek meet hij alle – in zijn ogen – goede eigenschappen van de prinses breed uit, zoals haar godsdienstigheid, verstandige handelen, vriendelijkheid en goede daden.⁸⁷ Dat deed ook Johannes Claessen in zijn te Leerdam gehouden preek die naderhand in Utrecht werd gedrukt.⁸⁸ Deze predikant vergeleek Maria Louisa met de hogepriester Jojoda uit het oudtestamentische Bijbelboek 2 Kronieken. Terwijl zijn vergelijking met een man alleen al als bijzonder valt te typeren, voert zijn betoog wat dit betreft wel heel ver door te stellen:

dat Maria Louisa in alle haare hoedaanigheden eene Mannelyke vrouwe was, die zonder, dat ik iemand van die beminnellyke kunne wil te kort doen, boven het vrouwelyke scheen gesteegen te zyn; ik laat de heidenen met hunne verdigte en leugenagtige Amazoonen welvaaren, dit meen ik te kunnen, en te moeten zeggen naar waarheid: in de gedaante van vrouwelyke leden, onder den naam eener vrouwe Maria Louisa is een groot

83 *Utrechtse Courant*, 15-4-1765; *Middelburgse Courant*, 16-4-1765.

84 *Maandelykse Nederlandsche Mercurius* 18 (1765), pp. 139-140; *Nederlandsche Jaerboeken* 19 (1765), pp. 252-253. Vlg. Jagtenberg, *Marijke Meu*, p. 252.

85 Hierover bijv. M. Wieldraaijer, 'De sensibele stadhouder en de gedisciplineerde gouvernante. Beelden van Willem IV en Anna van Hannover in preken,' *De Achttiende Eeuw* 41/2 (2009), pp. 192-217.

86 *Biografisch lexicon voor de geschiedenis van het Nederlands protestantisme* 1 (1978), pp. 329-330.

87 J.H. Schrader, *Lijkrede over Openb. XIV: vers 13. Ter gelegenheit van het smertlijk afsterven van haare doorlugtigste hoogheid Maria Louise, landgravin van Hessen-Cassel, vorstin douairiere van Oranje en Nassau, etc. etc. etc.* (Leeuwarden 1765), pp. 20-37. Berichten hierover en advertenties ervan in bijv. *Oprechte Haerlemsche Courant*, 18-6-1765; *Leydse Courant*, 19-6-1765; 24-7-1765; *Leeuwarder Courant*, 10- en 13-7-1765.

88 E.J.C. de Veer, 'Ds. Johannes Claassen (1734-1812)', www.historischeverenigingleerdam.nl/ds-johannes-claassen_24.html (geraadpleegd 1 oktober 2015); *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek* 7 (1927), pp. 298-299.

man gebooren, heeft een edelmoedig held geleevdt, en is een roemrugtig overwinnaar gestorven.⁸⁹

Maria Louise was simpel gezegd een man in een vrouwenlichaam. Zo kwam Claessen met een tijdgebonden verklaring die aan duidelijkheid niets te wensen overliet. In het achttiende-eeuwse discours kon deze – naar huidige maatstaven stuitende – uitleg gewoon naar voren komen. Toch liet Claessen het vrouwelijke van ‘Vrieslands Vorstinne’ niet helemaal varen, want hij stelde haar tevens voor als zorgzame moeder van het volk.⁹⁰ Hierbij paste hij geen kunstgrepen toe, wat ook moeilijk had gekund gezien het feit dat Maria moeder van twee kinderen was.

De begrafenis van de prinses uit Hessen-Kassel in juni 1765 zorgde voor een laatste golf aan publiciteit. De *Leeuwarder Courant* publiceerde op 13 juni 1765 een extra editie van vier zwart omrande pagina's om de begrafenisstoet te kunnen weergeven, met een vervolg van nog twee bladzijden in de reguliere zaterdageditie van twee dagen.⁹¹ De Hollandse kranten volstonden opnieuw met kortere berichten. Sommige schonken daarbij ook aandacht aan de gedenkpenning vervaardigd door de Leeuwarder medailleur Eise Andeles met de bijbehorende bijschriften van zijn stadgenoot Anne Jeltrema.⁹² Deze drukker en boekverkoper deed er nog maar eens een schepje bovenop door bij de voorzijde van de penning te dichten:

Zie hier *Princes* Maria's Beeld,
 Uit *Hessen-Cassels* Bloed geteeld,
 Door d'Echt aan *Nassau's* Huis verbonden;
 Die meer dan *drie-en vyftig* Jaar
 Jan Willems dood betreurde; maar
 Door 't sterven nu heeft weêrgevonden;

89 J. Claessen, *Jojadaas roem in zynen dood overgebragt op de doorluchtigste vorstinne Maria Louisa gebooren prinsesse van Hessen Kassel etc.* (Utrecht 1765), pp. 33-34. Advertenties voor deze lijkrede in bijv. *Oprechte Haerlemse Courant*, 3-8-1765; *Leeuwarder Courant*, 17-8- en 21-8-, en 28-9-1765.

90 Claessen, *Jojadaas roem*, pp. 40, 46. Met dank aan Fardau Mulder en Adriaan Duivenman.

91 Jaargang 1765 van de *Opregte Groninger Courant* ontbreekt in de collecties van Delpher, Regionaal Historisch Centrum Groninger Archieven en de Universiteitsbibliotheek Groningen, zodat vergelijking tussen deze krant en de *Leeuwarder Courant* niet mogelijk was.

92 *Amsterdamse Courant* en *Oprechte Haerlemsche Courant*, 18-6-1765; *Leydse Courant*, 19-6-1765; ook *Utrechtse Courant*, 19-6-1765. Zie voor de penning bijv. de collectie van het Teylers Museum in Haarlem: www.teylersmuseum.nl/nl/collectie/munten-en-penningen/ (zoek op Maria Louisa; geraadpleegd 1 oktober 2015).

Dien *Prins*, haar' dapperen *Gemaal*,
Leeft nu met Haar in 's Hemels zaal

En de achterzijde van de penning inspireerde hem tot:

De *Hoofdstad* is verplicht,
Dat zy een *Eerzuil* sticht;
Dat zy den *Schedel* cier
Met *Palmen* en *Laurier*,
Van deez' Gedvruchte *Vrouw*.
Dog matigt uwen Rouw
O *Friesen!* Deez' *Vorstin*
Vind by haar' *dood* gewin,
En erft een *Sterre-Kroon*,
Haar blanke Deugd ten loon.⁹³

Zo werd de overleden Maria Louise tot slot via de sterrenkroon geassocieerd met de Bijbelse maagd Maria. Dat maakte haar wel heel verheven, maar aan dit type verheerlijking waren de tijdgenoten gewend.

Besluit

De achttiende-eeuwse Nederlandse nieuwsmedia hebben hun publiek een uitermate positief beeld van Maria Louise voorgeschoteld. Dat imago is begrijpelijkerwijs pas in de loop van de jaren tot stand gekomen. Voor deze echtgenote van een noordelijke stadhouder was in de Hollandse pers in eerste instantie zelfs amper aandacht. Als regentes vanaf 1711 kwam Maria Louise wel meer in beeld, maar doordat het vreedstijd werd niet vanwege militaire daden, terwijl die juist de meeste stadhouders – ook haar echtgenoot – roem en publiciteit hadden gebracht. We kunnen haar daarom niet goed vergelijken met bijvoorbeeld haar voorgangster Albertine Agnes, die als regentes in 1672 de aanval van de bisschop van Münster had moeten pareren. Aan het einde van Maria Louises leven lagen de kaarten echter anders geschud. Niet alleen was haar dynastie door de omwenteling van 1747 in de Republiek enorm in macht gestegen, ook had zij door haar geliefde optreden bekendheid en aanzien verworven. Haar tweede regentschap in Fryslân vanaf 1759 had daaraan verder bijgedragen. Dit alles resulteerde in verheerlijkende persbeoordelingen vooral tijdens haar laatste jaren en meteen na haar overlijden.

93 Hier geciteerd: *Middelburgsche Courant*, 22-6-1765.

In de Nederlandse nieuwsbronnen is Maria Louise niet alleen neergezet als een voorbeeldige moeder en grootmoeder, maar ook als een waardige representant van haar zoon en kleinzoon tijdens hun minderjarigheid. Voor veel tijdgenoten was het echter ongewoon dat een vrouw hoog kon stijgen. Maria Louise behoorde tot de uitzonderingen en dat vroeg om nadere uitleg. Ze had immers volgens de maatstaven van de tijd zowel vrouwelijke als mannelijke kwaliteiten in zich moeten verenigen. Een van haar lijkpredikers transformeerde haar ter verklaring zowaar tot een man in een vrouwenlichaam, die tevens moeder van het volk was. Zo ver gingen de nieuwsleveranciers in hun symboliek niet. Deze berichtten in de meeste gevallen zakelijk over haar activiteiten, conform de gegeven politieke en staatkundige kaders. Wel presenteerden ze haar uiteindelijk als een dappere en voorbeeldige vrouw die alle droefheid in haar familie vanuit een sterk geloof had gedragen.

In Maria Louises tijd was het nog vanzelfsprekend dat de toegestane nieuwsmedia de eigen autoriteiten in een gunstig daglicht plaatsten en zich in elk geval niet aan negatieve berichtgeving waagden. Het lezerspubliek zal zich hiervan bewust zijn geweest. Dit aspect maakt het extra lastig te bepalen in hoeverre de publieke opinie door de media is bepaald. Toch lijkt het niet te gewaagd te veronderstellen dat de positieve beeldvorming rond het eerste regentschap van Maria de acceptatie van het stadhouderschap in de vrouwelijke lijn in 1747-1748, zonder mannelijk nageslacht, heeft bevorderd. Met alleen Carolina als dochter van Willem hadden de orangisten in 1747 natuurlijk ook geen andere keuze om de dynastieke lijn van de Oranje-Nassaus in alle gewesten voor de toekomst veilig te stellen. Maar de bepaling werd ook nog aangenomen na de geboorte van Willem Batavus een jaar later, toen de hoogste urgentie ervan was verdwenen.

Carolina werd door de geboorte van een broer die in leven bleef niet de eerste vrouwelijke stadhouder in de Republiek en Maria Louise dus niet de eerste regentes van een kleindochter. Als dit wel was gebeurd, hoe zouden de achttiende-eeuwse opiniemakers daarop hebben gereageerd? Door nog meer kronkelredeneringen over vrouwen in mannenlichamen te formuleren? Of zou er in hun reacties sprake zijn geweest van een snellere aanvaarding van vrouwen in de Nederlandse politieke top?

